

Romsics Ignác: Bethlen István. Politikai életrajz. Budapest, Osiris Kiadó, 2005², 528 p.

Szerencsésebb népek számára természetesen, hogy közéletük nagyjairól gyakran még életükben, de legkésőbb röviddel haláluk után életrajzot írnak. Mi lehet az oka annak, hogy nálunk nincs így? Általában nem csupán történelmi katalizmák nehezítik Kelet-Európa népeinek saját történelmük higgadt, alapos feldolgozását, s nem csupán a források (technikai) hozzáférhetetlensége és a politikai tilalmak okolhatók, hanem maguknak az elsődleges forrásoknak a hiánya is. A mi politikusaink általában nem vezetnek naplót, nem készítenek feljegyzéseket, s levelezésük is eléggé gyér. E tekintetben a németek, de talán még az osztrákok és a csehek is jobban állnak nálunk.

Igaztalan volna persze elhallgatni, hogy a magyar történettudomány is büszkélkedhet néhány kimagasló biográfiával, például Pölöskei Ferenc Tisza Istvánról (1985), Vas Zoltán pedig Horthy Miklósról írt életrajzot (1969). Mi az oka annak, hogy a 20. század egyik legmeghatározóbb magyar államférfijának, gróf Bethlen Istvánnak (1874–1946) az életrajzi monográfiájára közel ötven évet kellett várni? Tény, Bethlen nem szívesen levelezett („*Hetente legfeljebb egy vagy két saját kezű levelet írt*”, 302. p.), és emlékiratai sem maradtak fenn, ez utóbbi persze életének 1944 utáni alakulását tekintve érthető is. Gát Zoltán vezérkari ezredes szerint (aki vele egy szobában lakott) legutolsó magyarországi napjai alatt sokat levelezett, de az is biztos, hogy amikor 1945 márciusában Kunszentmiklós utcáin a szovjetek gépkocsiba tuszkolták, Bethlennek nem politikai hagyatékának megőrzése volt a legfontosabb gondolata. De ezzel újra a nemzeti katalizmáknak a történettudományra tett hatásához jutottunk.

Romsics Ignác kiváló Bethlen-életrajza 1991-ben jelent meg először, több szakmai díj után 1995-ben angolul is, s most, 2005-ben magyarul második kiadásban. Mivel az első kiadás megjelenése óta sokan méltatták a könyv erényeit, többek között precíz adatoltságát, történelmi pártatlanságát, mindamellett roppant érdekfeszítő voltát,

szinte nem is lenne szabad róla recenziót írni. Én sem szaporítanám a szót, ha Romsics könyve nem lebegtetne egy apró problémát, mégpedig a létező vagy nem létező szovjet források kérdését. Amint a mostani, második kiadás előszavában a szerző tollából olvasható: „*Az első és a második kiadás közötti eltérés minimális. Kizárólag a munka befejezésén, pontosabban az utolsó fejezet záró bekezdésein és a rövid Epilógus szövegén változtattam. Erre azért volt szükség, mert az időközben – 1993-ban – nyilvánosságra került szovjet levéltári dokumentumok számos [...] korábbi bizonytalanságot eloszlattak*” (8. p.). Viszont a fentebb már említett Pölöskei Ferenc – aki a nyolcvanas években maga is belekezdett egy Bethlen-monográfia írásába – feltételezi, hogy valahol létezniük kell lappangó dokumentumoknak, amelyek Bethlen István szovjet fogsága alatt születtek (lásd Ez a mi történelmünk. Pölöskei Ferenc egy nagy magyar politikusról. Hovanyecz László interjúja. *Népszabadság*, 1994. június 4., 22. p.). Bethlen talán írt naplófélt, illetve kihallgatásairól a szovjet szervek nyilván feljegyzéseket, jegyzőkönyveket készítettek – valószínűsíti Pölöskei. S mintha erre volna éles cáfolat Romsics mostani könyve végén a határozott kijelentés: „*Az eltelt tíz évben egyetlen olyan dokumentum sem került elő, és egyetlen olyan munka sem született, amely a Bethlen-életpálya újraértelmezését tenné szükségessé*” (8. p.). Ez a két vélemény s bennük az elvarratlanul hagyott szál izgalmas és talán nem teljesen történelmietlen gondolatmenetre készíti az olvasót. Egyfelől ugyanis elég valószínűnek tűnik, hogy ha Bethlent kihallgatták, akkor a kérdések részben a magyar belpolitikára, részben az általa bálványozott angol és amerikai politikai gondolkodásra, kapcsolataira vonatkozhattak. Ezzel szemben Romsics könyvéből az derül ki, hogy az 1921–1931 közötti magyar miniszterelnökök elhurcolásának az egyszerű és nagyon gyakorlati oka az volt, hogy kivonják őt (pontosabban személyes befolyását) a háború utáni politikai rendezés folyamatából (mint pl. egykori Komintern-beli elvtársaiakkal tették). Mitől vált lázas emlékiróvá a fogoly? Hol lappangnak ezek az iratok? S miért nem kerültek nyilvánosságra 1993-ban? Az már jelentékte-

len apróság, egyfajta jelenkorba vezető történelmi görcs, hogy Bethlen földi maradványának „visszaszolgáltatását” a szovjetektől sem a magyar kommunisták, sem a kisgazdák nem kérték, Katona Tamás szerint nem kis lelkiismeret-furdalást okozva ezzel a későbbi miniszterelnöknek, a kisgazda kötődésű Antall Józsefnek (lásd Horváth Gábor: Hazahozzák Bethlen István hamvait. *Népszabadság*, 1994. június 4., 22. p.) Hogy a két történész véleménye közti konfliktus feloldható-e, csakis az idő döntheti el – hagyjuk tehát meglepni magunkat.

Bethlen gróf, az egykori magyar miniszterelnök 1946. október 5-én, két nappal hetvenkettedik születésnapja után hunyt el a moszkvai Butirszkaja börtön rabkórházában. Egy Katona Tamás által vezetett bizottság 1994-ben pár csontdarabot s egy kevés földet hozott haza a Donszkoj kolostor melletti temető 3. számú tömegsírjából, és temették el azt június 17-én (lásd Szakály Sándor: Hamvaik hazatértek. *Magyar Hírlap*, 1994. június 17.). Azon a délutánon a Kerepesi temető egyszerű fakeresztje mellett sokan sírattuk: a „nagyságos úr” végre hazatért. Jelképes hamvai az anyaföldre, Romsics Ignác remek könyve által örökre a szívünkbe, elménkbe.

Vajda Barnabás